

Fiscaoeconomia

E-ISSN: 2564-7504

Cumhuriyetin 100. Yılında
Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı

2023, 7, Özel Sayı, 283-309

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsecon>

Submitted/Geliş: 11.09.2023

Accepted/Kabul: 12.10.2023

Doi: 10.25295/fsecon.1358726

Research Article/Araştırma Makalesi

100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme

100th Anniversary of the Turkish Economy: An Assessment of Macroeconomic Performance

Hasan Tahsin YÖYEN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı betimsel istatistikler ve hesap edilen makroekonomik performans endeksinden faydalanarak Türkiye Ekonomisinin yüzüncü yılındaki görünümünü ortaya koymaktır. Bu minvalde Türkiye'nin son yirmi yıldaki (2003-2022) ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari denge ve bütçe dengesi verileri ele alınmıştır. 2023 yılı Türkiye Ekonomisi, bu verilerle hesaplanan makroekonomik performans endeksi ile değerlendirilmiştir. Çalışmaya göre Türkiye cari açık ve işsizlik değişkenlerinde geçtiğimiz yirmi yıla göre kötü bir konumda değilken ekonomik büyüme, bütçe açığı ve özellikle de enflasyon değişkenlerinde kötü bir performans sergilemektedir. Nitekim hesaplanan makroekonomik performans endeksi de Türkiye ekonomisinin son beş yılının geçtiğimiz yirmi yıl içindeki en kötü beş yıllık periyod olduğunu göstermektedir. Keza 2023'te makroekonomik performans endeksinin geçtiğimiz yirmi yılın ortalamasının bir hayli altında kalarak, 2022'den sonraki en düşük değeri alması öngörülmüştür. Çalışmada dünyadan çeşitli örneklerle karşılaştırılan Türkiye'nin makroekonomik performansının bu ülkelere göre de başarısız olduğu görülmüştür. Türkiye dışında, gelişmekte olan 8 ülkenin ele alındığı karşılaştırmada Türkiye sadece iki ülkeyi geride bırakabilmiştir. Türkiye'nin hem kendi içinde hem de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine göre, 100. yılında olumsuz bir ekonomik görünüme sahip olduğu ve bu görünümün en azından önümüzdeki birkaç sene devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Jel Kodları: E00, E66, O50, O57

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Ekonomik Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Cari Denge, Bütçe Dengesi, Makroekonomik Performans

¹ Öğr. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, htahsinyoyen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1019-0453.

Citation/Atıf: Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaoeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

Abstract

The aim of this study is to present the outlook of the Turkish economy in the centennial year by utilizing descriptive statistics and the calculated macroeconomic performance index. In this respect, Türkiye's economic growth, inflation, unemployment, current account balance, and budget balance data for the last two decades (2003-2022) are analyzed. The Turkish economy in 2023 is evaluated with the macroeconomic performance index calculated with these data. According to the study, Türkiye is not in a bad position in the current account deficit and unemployment variables compared to the past two decades, while it performs poorly in economic growth, budget deficit, and especially inflation variables. As a matter of fact, the calculated macroeconomic performance index shows that the last five years of the Turkish economy have been the worst five-year period in the last two decades. Likewise, in 2023, the macroeconomic performance index is projected to be well below the average of the last two decades and to take the lowest value after 2022. The study compares Türkiye's macroeconomic performance with other countries from around the world and finds that Türkiye's macroeconomic performance is also poor compared to these countries. In a comparison of 8 developing countries excluding Türkiye, Türkiye outperformed only two countries. According to both the internal and comparative evaluation of Türkiye, it is concluded that Türkiye has a negative economic outlook in its 100th year and that this outlook will continue for at least the next few years.

Jel Codes: E00, E66, O50, O57

Keywords: Turkish Economy, Economic Growth, Inflation, Unemployment, Current Account Balance, Budget Balance, Macroeconomic Performance

1. Giriş

Türkiye ekonomisi dendiğinde artık 100. yaşını doldurmuş bir ülkenin ekonomisinden bahsetmekteyiz. Geride bırakılan bu 100 yılda elbette birçok kriz, iniş ve çıkışlar yaşayan ekonomimiz, ülkemiz için özel bir yıl olan 2023 itibarıyla, koyulan hedeflerin uzağında bir konumda bulunmaktadır. Ancak bu hedeflerden hangilerinin ne kadar gerçekleştiği bu çalışmanın konusu değildir. Bu çalışma Cumhuriyetin 100. yılında Türkiye ekonomisinin genel itibarıyla nasıl bir konumda olduğunu ortaya koymayı amaçlar. Bu minvalde Türkiye ekonomisi makroekonomik pencereden değerlendirilmiştir. Bunun için son 20 yılın makroekonomik performans endeksleri hesaplanmış ve hem endeksin hem de endeksi oluşturan makro değişkenlerin seyri yorumlanmıştır. Bu iç muhasebenin ardından Türkiye seçilen 8 gelişmekte olan ülke ile karşılaştırılmış ve bu sonuçlara göre genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Makroekonomik performansın değerlendirilmesinde kullanılan değişkenler ve bunların ağırlıkları bakış açısına göre değişmektedir. Örneğin Klasikler için ekonomik büyüme ön plandayken, Keynesyenler için işsizlik de önemli bir değişkendir. Böylece makroekonomik performans ölçümü zaman içinde birçok değişime uğramıştır. Yalnızca ekonomik büyümeyle yapılan değerlendirmeleri enflasyon ve işsizlik rakamlarının hesaba katıldığı değerlendirmeler takip etmiştir. Daha sonra ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon oranlarının bir ekonominin makroekonomik performansını değerlendirmede yeterli olmadığı düşüncesinden hareketle çeşitli değişkenler hesaplamaya dahil edilmiştir. Örneğin Okun (1970) sadece enflasyon ve işsizlik değişkenlerini kullanırken Barro (1999) Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) artışları ile uzun dönem faiz oranlarını da hesaba katmıştır (Al & Baday Yıldız, 2019: 304-305).

Yürütülen çalışmanın amacına göre birçok farklı makroekonomik performans endeksi oluşturulabilir. Endekse kimi zaman kamu brüt borcu, kimi zaman uzun dönem faizler, kimi zaman da reel döviz kuru gibi değişkenler dahil edilmiştir. Örneğin Wang & Le (2018) gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan Asya ülkelerini karşılaştırdıkları çalışmalarında ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon ve kamu brüt borcunun GSYH'ye oranı bileşenleriyle bir makroekonomik performans endeksi hesaplamışlardır. Cömert, Çelik & Şengül (2022) ise endeks hesabında rezerv yeterliliğini de dikkate alarak rezervlerin GSYH'ye oranını hesaba dahil etmiştir. Diğer taraftan Lovell, Pastor & Turner (1995) makroekonomik performans hesabında ekonomik büyüme yerine kişi başına GSYH verilerini kullandıklarını görebiliriz.

Anlaşılabacağı üzere makroekonomik performans endeksinin bileşenlerini çeşitlendirip arttırmak mümkündür. Ancak büyüme (milli gelir), enflasyon ve işsizlik değişkenleri bu endeksin adeta değişmez bileşenleri olmuştur (Yalçın & Yalçın, 2017: 65). Bu çalışmada, çalışmanın amacı da dikkate alındığında, bu değişkenlere ek olarak iç denge ve dış dengeyi ifade eden bileşenlere de yer verilmiştir. OECD (1987) tarafından geliştirilen ve "magic diamond (sihirli elmas)" ismiyle anılan makroekonomik performans endeksinden hareketle ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, cari dengenin gayri safi yurt içi hasılaya oranı ve bütçe dengesinin gayri safi yurt içi hasılaya oranıyla elde edilen bir makroekonomik performans endeksi hesaplanmıştır. Bu endekste ekonomik büyümenin ağırlığı yüzde 30, enflasyon ve işsizliğin yüzde 20, diğer değişkenlerin ise yüzde 15'tir. Endeks değerinin yükselmesi olumlu karşılanırken değerdeki düşüşler kötüye gidişi ifade etmektedir (Daşbaşı, Barak & Çelik, 2019: 97).

Ekonomik büyüme GSYH’de yıllar itibarıyla meydana gelen artışları ifade ettiği için endekse pozitif katkı yapar. Fiyat istikrarsızlığına neden olan enflasyon oranı ise yüksek olması halinde üretici ve tüketicilerin karar alma süreçlerini de olumsuz etkilediğinden endekse katkısı negatiftir. Aynı şekilde cari ücret düzeyinde çalışmaya razı ve işe başlamaya hazır olduğu halde iş bulamayanların oluşturduğu işsizlik kavramı da endekse negatif etki yapar. Zira işsizlik daha düşük üretim, daha düşük talep demektir. Bunun yanında kamu gelirleri ile giderlerinin farkını ifade eden bütçe dengesi, açık vermesi durumunda eksi bir değer alacak ve endekse katkısı olumsuz olacaktır. Benzer şekilde ödemeler bilançosunun en önemli hesaplarından biri olan ve cari denge olarak anılan cari işlemler dengesi de açık vermesi durumunda eksi bir değer olarak endekse negatif katkıda bulunur. Cari denge toplam üretim ile toplam tüketim arasındaki fark olarak görülebileceği gibi, toplam tasarruf toplam yatırım farkı olarak da tanımlanabilir. Bu durumda toplam tüketimin (toplam yatırımın) toplam üretimden (toplam tasarruftan) fazla olması cari açık yaratacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için kronik sorunlardan bir olan cari açık bu anlamda makroekonomik performansı olumsuz etkileyebilmektedir (Kaya, 2016: 52-53; Pınar, Yıldırım & Erdoğan, 2023: 434).

Çalışma ikinci bölümde 1980 sonrası ekonomi-politiğin ele alınmasıyla devam etmektedir. Üçüncü bölüm bahsedilen makroekonomik değişkenlerin sırasıyla ele alındığı ve nihayetinde makroekonomik performansın ortaya konulduğu bölümdür. Dördüncü bölümde bu performans diğer gelişmekte olan ülkelerin performansı ile karşılaştırılmıştır. Çalışma genel yorum ve çıkarımların yer aldığı sonuç bölümüyle noktalanmaktadır.

2. 1980’den Bugüne Ekonomi-Politiğe Kısa Bir Bakış

Türkiye’nin 100. yılına dair değerlendirmelerin daha anlamlı bir zemine oturması için 1980 sonrası ekonomi-politiğe değinmekte fayda vardır. Zira Türkiye’de 1980’lerde başlayan büyük değişimlerin bugünkü ekonomik yapının üzerindeki etkisi büyüktür (Konukman, Şimşek & Adalı, 2022: 66-67). 1980’li yıllarda benimsenen neoliberal politikalar, birçok gelişmekte olan ekonomide olduğu gibi Türkiye için de uluslararası sermaye hareketleri ve dış ticaret üzerinden bir dışa bağımlılık yaratmıştır. Bugünkü kırılğan yapının temellerinin 1980’lerdeki süreçte atıldığı söylenebilir (Taymaz & Voyvoda, 2023: 30).

Neoliberal politikaların hâkim olduğu 1980’lerde finansal serbestleşme ile uluslararası sermaye hareketlerinin de serbestleşmesi ve sermayenin, sermaye fazlası olan merkez ülkelere sermaye açığı olan çevre ülkelere hareketiyle kaynakların daha verimli kullanılacağı iddia edilmiştir. Böylece hem yatırımın hem de ekonomik büyümenin artacağı öngörülmüştür. Fakat öngörülen bu senaryo Türkiye’de beklendiği gibi gerçekleşmemiştir. Sermaye hareketlerinin üzerindeki kontrollerin kaldırılmasıyla artacağı düşünülen doğrudan yabancı yatırımlar belli bir seviyede tıkanmış, sermaye girişleri de daha çok sıcak para olarak anılan portföy yatırımları ve kısa vadeli krediler ile sağlanmıştır. Bu spekülasyon sermaye girişleri arttıkça Türk ekonomisi büyürken, tersi durumda krizlere sürüklenmiştir (Orhangazi, 2019: 114). Bu süreç Türkiye’yi ekonomik büyüme için dış kaynaklara muhtaç hale getirmiştir. 2001 sonrası dönemde ise işler daha da kötüye gitmiş ve büyümenin aksine ekonominin küçüldüğü yıllarda dahi dış kaynak ihtiyacı baş göstermiştir.

Askeri darbenin ardından otoriter politikaların nezaretinde liberalleşme hareketlerinin başladığı 1980 sonrası dönemde IMF ve Dünya Bankası'nın uyum programlarıyla ilerleyen neoliberal reformlar gerçekleştirilmek istenmiştir (Akçay, 2023: 44). Türkiye bu reformları yerine getirerek küresel dünyaya açılmayı, uluslararası rekabete dahil olmayı amaçlamıştır. Bu minvalde ilk defa ihracata dayalı sanayileşme politikasına geçilmiştir. Ancak fiyat rekabetçiliğine dayanan bu politika ücret kesintileri ve devalüasyon ile emeğin toplam gelirden aldığı payı azaltıcı amaçlara da hizmet etmiştir (Boratav, Türel & Yeldan, 1996; Akçay, 2023: 53).

Darbenin ardından var olan otoriter rejim 24 Ocak Kararlarının hayata geçirilmesine uygun bir zemin hazırlamıştır. Zira bu dönemde grev başta olmak üzere sendikal faaliyetler yasaklanmıştır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın emekçilere verdiği birçok hakkı geri alırken sermaye sahiplerinin siyasi gücünün artmasına vesile olmuştur. 1980-1988 döneminde büyük firmaların kârları neredeyse iki kat artarken işgücü ücretlerinin %25 azalması bu durumun bir sonucu olarak görülebilir (Yeldan, 1995; Akçay, 2023: 54).

1989'a gelindiğinde Washington Uzlaşısı² olarak isimlendirilen neoliberal politikalar IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere empoze edilmiştir. 1989'da Türk lirasının yabancı para birimlerine dönüştürülmesi serbest bırakılmıştır. Böylece sermaye hareketleri serbest kalmış ve uluslararası para piyasalarından borçlanma dönemi başlamıştır. Bu sayede Türkiye küresel piyasalara daha fazla entegre olma şansını yakaladıysa da yaşanan sermaye girişleri borç krizlerinin de önünü açmıştır (Akçay, 2023: 55-56). Zira Türkiye artık kısa vadeli ve spekülatif nitelikli sermaye hareketlerine açık bir konuma gelmiştir. Bu durum küresel ekonomideki gelişmelerle birlikte Türkiye ekonomisinde dalgalanmalara sebep olmuştur. Sermaye girişleri arttıkça büyüme hızlanmış, azaldıkça borç kriziyle birlikte finansal ve ekonomik kriz kendini göstermiştir. 1994-1998-2001-2009-2018 krizleri bunlara örnek olarak gösterilebilir (Taymaz & Voyvoda, 2023: 31-32).

Türkiye'ye dışarıdan sermaye akışının azaldığı ya da durduğu bir dönemde ilk olarak Türk lirası hızla değer kaybetmiştir. Bu durum finansal krizin önünü açmış, finansal kriz ise ekonomiyi topyekün krize sürüklemiştir. Bundan kaçınmak, sermaye çeşmesinin kapanmamasını sağlamak için ise dış sermayeye yüksek getiri oranları sunmak gerekmiştir. Ancak böyle bir durumda bile ekonomi kırılganlıklara gebedir. Çünkü artan sermaye girişleri artan dış borç anlamına da gelir. Ekonominin yarattığı katma değer bu borçları ödeme noktasında yetersiz kaldığında finansal krizin önü açılmış, bunun sonucunda ekonomik kriz gündeme gelmiştir (Orhangazi, 2019: 115). Ayrıca artan sermaye girişleri Türk lirasının aşırı değerlenmesini sağlamıştır. Bu durum sanayi sektöründe yapısal dinamikleri değiştirmiş ve ithal ara mallarının kullanımını arttırmıştır. Oluşan bu yapı dış sermayeye daha çok bağımlı olmamıza neden olmuştur (Konukman, Şimşek & Adalı, 2022: 68).

1990'lı yıllarda cari açığı aşan sermaye girişleri, cari açığın kronik bir sorun olarak karşımıza çıkmasını engellemiş veya ötelemiştir (Taymaz & Voyvoda, 2023: 33). 2000'li yıllarda da sermaye girişleri artarak devam etmiştir. Bu artışın iki ana sebebi vardır. İlki küresel likiditedeki

² Terim ilk defa İngiliz İktisatçı John Williamson tarafından 1989'da kullanılmıştır. Neoliberal reformun 10 ilkesini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz: Washington ve Post-Washington Uzlaşmaları Çerçevesinde Neoliberalizmde Devletin Rolü, Orhan Şimşek, KARATAHTA İş Yazıları Dergisi.

artıştır. İkinci ve bunun tamamlayıcısı olarak ise Türkiye'nin gerçekleştirdiği yapısal reformlarla dünyaya gösterdiği başarılı duruşu ve sunduğu yüksek getiridir. Zira Türkiye, dünya faiz oranlarından bir hayli yukarıda faiz oranlarına sahiptir. 2000'li yılların sonuna doğru yaşanan küresel finans krizinin sermaye akışlarına etkisi de oldukça kısa süreli olmuştur. Nitekim 2009 itibarıyla ABD başta olmak üzere, Avrupa, İngiltere ve Japonya gibi dünyanın en büyük merkez bankaları miktarsal genişleme politikaları uygulamış ve küresel likiditenin muazzam seviyede artmasını sağlamışlardır (Orhangazi, 2019: 115; Orhangazi & Yeldan, 2023: 175).

Post Washington Uzlaşısına uyum süreci olarak adlandırabileceğimiz 2001 sonrası dönemde ise, IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın izinde, bağımsız Merkez Bankası'nın enflasyon hedefi çerçevesinde sıkı para politikası ile Hazine'nin kamu harcamalarının kısılması ve faiz dışı fazlaya yönelik maliye politikası makroekonomik politikanın iki ayağını oluşturmuştur (Orhangazi, 2019: 118). Bu sayede Türkiye'ye olan sermaye akışlarının devamlılığı sağlanmıştır. Ayrıca artan sermaye girişleri büyümeyi hızlandırırken büyüme de sermaye girişlerinin artmasına vesile olmuştur (Orhangazi, 2019: 119-120).

2001 sonrası artan sermaye girişlerinin diğer önemli etkileri ise, üretim kapasitesinin zayıflaması, cari açık artışı ve işsizliğin kalıcı hale gelmesi olmuştur. Zira yüksek faiz oranları altında ülkeye sermaye girişi arttıkça Türk lirası değerlenmiş, aşırı değerli Türk lirası bir yandan enflasyonu kontrol altında tutmaya yardımcı olarak olumlu gelişmelere vesile olurken diğer yandan ithalatı ve üretimde ithal girdilerin kullanımını arttırmıştır. Bu durum istihdam yaratmayı zorlaştırmış ve cari açığın artmasına sebep olmuştur (Akçay, 2023: 56-57; Orhangazi & Yeldan, 2023: 175).

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme de 2003 yılında İş Kanunu'nda yapılan değişikliktir. Bu değişiklik ile firmaların işe alma ve işten çıkarmada daha özgür olmaları sağlanmıştır. 1990'lardaki işçi hareketleri buna izin vermezken 2001 sonrasında yapılan özelleştirmeler ve devletin iş gücü piyasalarından çekilmesiyle emek ile sermaye arasındaki denge, sermaye sınıfı lehine geliştirilerek bir anlamda emeğin gücü kırılmıştır (Akçay, 2023: 57). Tüm bunlar ekonomik büyümenin emeğin aleyhine şekillenmesine neden olmuştur.

2001 sonrasında böyle bir tablonun karşımıza çıkmasının en önemli nedenlerinden biri IMF temelli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'dır. Türkiye'nin kamu dış borçlarını ödeyecek gücü kazanması programın temel amacı olarak görülebilir. Bu durum elbette kamu harcamalarının azaltılmasını gerektirmiştir. O halde ekonomik büyümeyi arttırabilmek için dış borç alımı artık özel sektörün elindedir. Bunun için ise ülkeye sermaye akışı şart olduğundan dış sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik politikalar uygulanmaya devam etmiştir (Konukman, Şimşek & Adalı, 2022: 55).

2013 yılında ABD merkez bankası FED'in kararıyla küresel likidite bolluğunun yaşandığı günlerin geride kalacağına sinyalleri verilmiştir. Nitekim 2016 sonrasında artık geride kalan bolluk günleri, geçmişte olduğu gibi yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşmak isteyen Türkiye'yi faizleri düşürmeye zorlamıştır. Ancak düşük faizle ekonomiyi canlı tutmanın sonucu 2018 ve 2020'deki kur şoklarını, bunların beraberinde de yüksek enflasyonu getirmiştir (Akçay, 2023: 58). Yüksek kur yüksek enflasyon gelirden düşük pay alanların alım gücünü daha da düşürmüştür. Ekonomik büyümeden yeterli payı alamayan düşük gelirli grup, kriz

zamanlarında ise olumsuz etkilere en çok maruz kalan grubu oluşturmuştur. 2001 sonrasında sermaye girişlerine bağımlı ekonomik büyümenin biriktirdiği kırılmalıklar 2016'dan sonra gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Orhangazi & Yeldan, 2023: 172).

Nitekim 2018'deki kur krizinin ardından faizler arttırılmak zorunda kalınmıştır. Zira mevcut küresel koşullarda düşük faiz düşük kur ikilisiyle yola devam etmek mümkün değildir. Ancak ekonomik büyümenin yavaşlaması (hatta küçülme) faiz artışlarının yerini yeniden faiz indirimlerine bırakmasına neden olmuştur. Düşük faizli genişletici para politikası ise tekrardan enflasyon ve cari açığa artışı getirmiştir. Küresel salgınla birlikte yaşanan sermaye çıkışları da Türk lirasının değer kaybını hızlandırmış, enflasyonu körüklemiştir.

Özetle; Türkiye'nin özellikle 2018'den bu yana yaşadığı sıkıntıların temel kaynağı olarak dışarıdan sermaye girişlerine bağımlı ekonomik büyüme modeli gösterilebilir. 1980'lerde neoliberal reformlarla temelleri atılan bu sistem çeşitli yapısal sorunlar ve kırılmalıkları beraberinde getirmiştir. 1989'da sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle ülkeye gelen sıcak para bugünkü ekonomik yapının belirleyicilerinden biridir. Bir diğer belirleyici ise 2001 krizinin ardından uygulanan IMF temelli istikrar programlarıdır (Konukman, Şimşek & Adalı, 2022: 67). Sürekli olarak yabancı sermaye girişine ve yeni borçlanmalara ihtiyaç duyan bu sistemin, talebe dayalı ve inşaat merkezli bir büyüme stratejisine dayanması, katma değer yaratmanın geri planda kalmasına ve sanayinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu sistemde ekonomi rekor seviyelerde büyüse dahi yeteri kadar istihdam yaratılamamış, gelir eşitsizliği azalmamıştır (Orhangazi & Yeldan, 2021: 462-463).

Emeğin aleyhine yaşanan gelişmelere rağmen şaşkırtıcı olan Boratav'ın (2011) dikkat çektiği gibi neoliberal politikaların ekonomik büyümeyi arttırmamasıdır. Spekülatif sermaye girişleri ekonomik büyümeye katkı yaptıysa da bu büyüme rakamları geçmişe göre oldukça düşük seviyede kalmıştır. Nitekim 1980 öncesine bakıldığında, 1949-1961 dönemi için ekonomik büyüme ortalaması %5,9, 1962-1979 dönem için ise %6,5 olarak görülürken 1980-2008 döneminin ekonomik büyüme ortalaması %4,1'dir. Daha da önemlisi 1980-2008 dönemi alt dönemlere ayrılırsa ekonomik büyümenin oranlarının gittikçe azaldığı görülür. Kısmi liberalleşmenin olduğu 1980-1989'da ekonomik büyüme ortalaması %4,8, sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı 1990-1997'de %4,4, IMF güdümlü yıllar 1998-2008'de ise %3,8'dir (Boratav, 2011: 52-54).

Buraya kadar anlatılanların 3. bölümün alt başlıklarında yer alan Türkiye'nin son 20 yılındaki temel makroekonomik değişkenlerinin seyrine ilişkin okuyucuya fikir vermesi beklenmektedir. Son 20 yıla ait rakamlar Türkiye'ye dair bu gerçeklerin temelinde dikkate alınmalıdır. Çalışmanın devamında görüleceği üzere Türkiye'nin makroekonomik performansındaki düşüşün nedeni 1980'de neoliberal reformlarla başlayan ve 2001 krizinden sonra IMF temelli yapısal uyum programlarıyla devam eden dışa bağımlılığın bir sonucu olarak görülebilir.

3. Türkiye'nin Makroekonomik Performansı

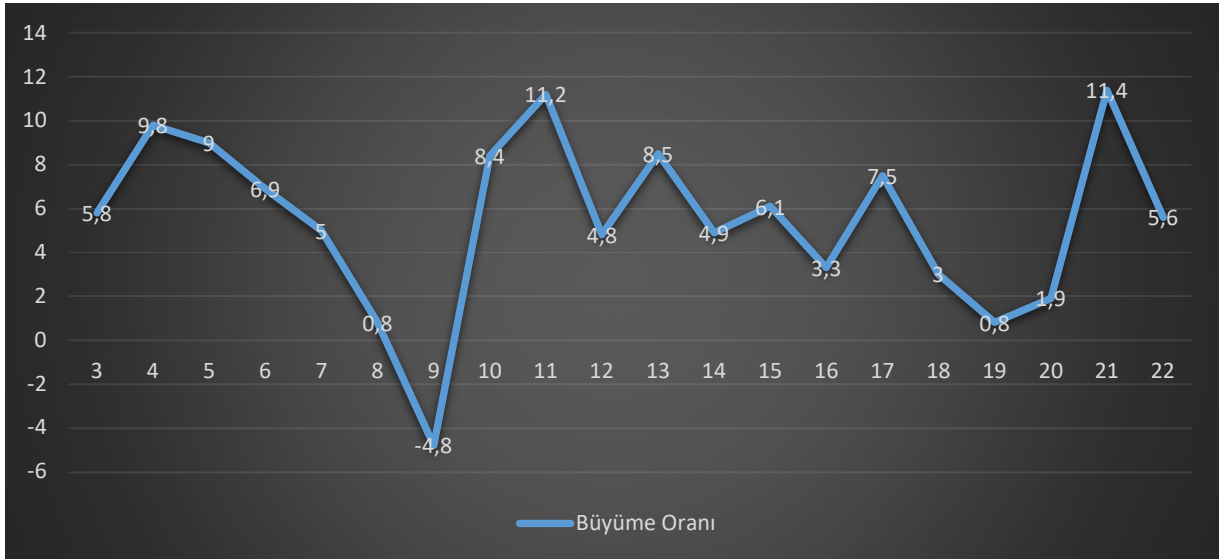
Türkiye'nin makroekonomik performansını değerlendirmek için IMF'den elde edilen verilerle son 20 yılın (2003-2022) makroekonomik performans endeksi hesaplanmıştır. Endeksin elde edilebilmesi için ekonomik büyüme rakamlarıyla cari açığın GSYH'ye oranı ve bütçe açığının

GSYH'ye oranı toplanır, enflasyon ve işsizlik rakamları bu toplamdan düşülür. Son olarak elde edilen sonuca 100 eklenerek endeks değerine ulaşılır. Bu başlık altında öncelikle endeks değerini elde etmemizi sağlayan değişkenler, son 20 yıldaki seyirlerine bakılarak ayrı ayrı değerlendirilecektir. Ardından hesaplanan makroekonomik performans endeksleri ele alınacaktır.

3.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme neredeyse literatürdeki bütün endeks hesaplamalarında yer alan bir değişkendir. Öyle ki başlarda makroekonomik performansın yalnızca ekonomik büyümeyle yorumlandığı dahi olmuştur. Kavram olarak ekonomik büyüme bir ülkenin milli gelirindeki yıllar itibarıyla yaşanan artışları ifade eder. Gayri safi yurt içi hasıla olarak hesaplanan milli gelir ise o ülkede bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal karşılığıdır (Aydoğuş & Aydoğuş, 2007: 405; Pınar & Erdoğan, 2023: 2). Türkiye'nin GSYH'sinin son 20 yıldaki büyüme rakamlarına bakıldığında Şekil 1'de de görüleceği üzere istikrarlı bir büyümeden söz etmek mümkün değildir. Büyüme rakamlarının seyrini gösteren çizgi adeta zikzak çizerek ilerlemektedir. 2003 yılında %5,8 büyüyen Türkiye ekonomisi, 2004'te %9,8 gibi yüksek bir büyüme yaşadıysa da bu yıldan itibaren rakamlar düşmeye başlamıştır. Özellikle küresel finans krizinin patlak verdiği 2008'de sadece %0,8 büyüyen ekonomi 2009'da %4,8 küçülmüştür. 2010 itibarıyla tekrar yüksek büyüme rakamları yakalandıysa da bu durum yine süreklilik arz etmemiş ve bir yükselip bir düşen oran 2019'da %0,8 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında küresel salgının da etkisiyle %2'nin altında kalan büyüme, 2021 yılında %11,4 gibi rekor bir seviyede gerçekleşmiştir. Son olarak 2022'de ise Türkiye ekonomisi %5,6 büyümüştür.

Şekil 1: Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Oranları

Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye'nin son 20 yıldaki ekonomik büyüme performansı genel olarak değerlendirildiğinde, küresel finans krizi ve küresel salgının olumsuz etkilerine rağmen başarılı olduğu söylenebilir. Zira Türkiye yılda ortalama %5,5'lik bir büyüme kaydetmiştir. Ancak eklemek gerekir ki büyüme rakamlarının seyri ekonomide istikrarın olmadığını veyahut bir başka deyişle ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Önceki bölümde bahsedildiği gibi

2001 krizinin ardından hayata geçirilen IMF temelli yapısal uyum programları Türkiye'yi dışardan gelecek sermaye girişlerine yönelmiştir. Yabancı sermayeye adeta bağımlı hale gelinmesiyle sermaye girişlerinin azaldığı veya durduğu yıllarda, büyüme yavaşlamış ya da küçülme gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yaşanan sermaye girişlerindeki istikrarsızlık ekonomik büyümede de istikrarsızlığa yol açarken döneme genel olarak bakıldığında ise %5'in üzerinde bir ortalama yakalanmasını da sağlamıştır. Zira bu dönemde ülkeye giren büyük miktarda yabancı sermaye söz konusudur (Orhangazi, 2019: 116). Diğer taraftan söz konusu istikrarsızlık ve ekonomik büyümenin yapısal özellikleri emeğin milli gelirdeki artıştan aldığı payın düşmesine neden olmuştur. Örneğin Orhangazi & Yeldan'a (2023) göre 2020-2022 döneminde tarım dışı reel kârlar yaklaşık 2 katına çıkarken tarım dışı reel işgücü ödemeleri sadece %10 civarında artmıştır.

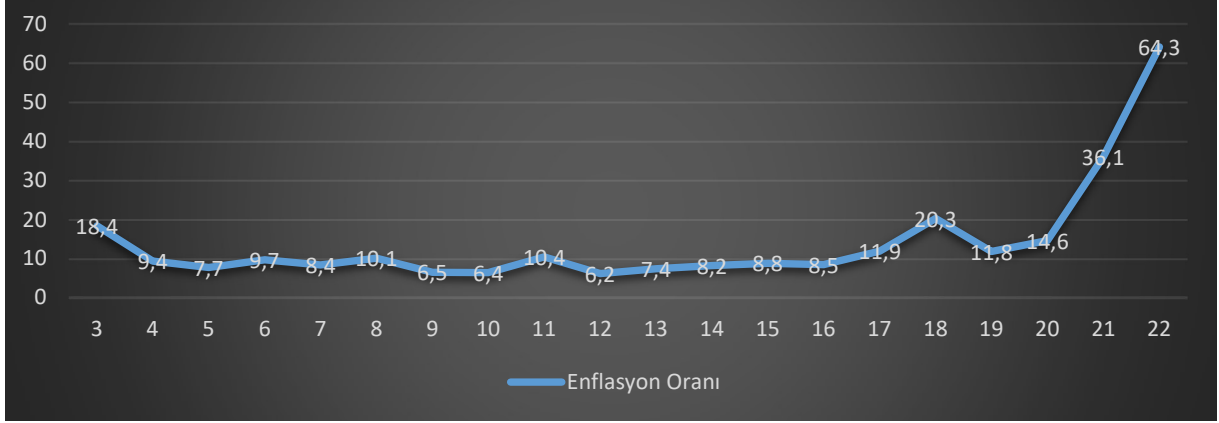
TÜİK tarafından açıklanan son büyüme rakamlarına göre Türkiye 2023 yılının ilk çeyreğinde %3,9, ikinci çeyreğinde ise %3,8'lik bir büyüme kaydetmiştir. Bu durum tahminlerle paralel şekilde, yüzüncü yılında Türk ekonomisinin potansiyelinin (ve son yıllardaki ortalamasının) altında büyüyeceğini göstermektedir (TÜİK, 2023a). Nitekim OECD'nin haziran ayında yayınladığı ekonomik görünüm raporunda Türkiye'nin 2023 yılı büyüme tahmin %3,6, 2024 için ise %3,7'dir (OECD, 2023). Dünya Bankası'nın tahminleri ise 2023 için %3,2, 2024 yılı için %4,3'tür (World Bank, 2023). Son yayınlanan Orta Vadeli Program'da (2024-2026) 2023 yılı için büyümenin %4,4 olarak gerçekleşeceği ve 2024'te bu oranın %4 olacağı öngörülmektedir. Tahminlere göre Türkiye potansiyel büyüme hızı olarak bilinen %5'i ancak 2026 yılında yakalayacaktır (OVP, 2023: 16).

Tüm bunlar Türkiye'nin 100. yılında başarılı bir büyüme performansının olmadığını göstermektedir. Ayrıca çalışmanın 2. bölümündeki dönemlendirmenin devamı olarak 2009-2022 döneminin ekonomik büyüme rakamları ele alındığında ise ekonomik büyüme ortalamasının %5,19 olduğu görülür. Bu oranın 1980 öncesi dönemlerin ekonomik büyüme ortalamalarından daha düşük olması Boratav'ın söylemlerini desteklemektedir.

3.2. Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışları ifade eden enflasyon hem üretici hem de tüketici için en önemli değişkenlerin başında gelir. Toplam talebin toplam arzı aşması durumunda meydana gelen enflasyon hem ekonomik büyümenin sağlanması hem de işsizliğin çözümünde öncelikle halledilmesi gereken bir problemdir (Aydoğuş & Aydoğuş, 2007: 423). Zira düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranının olmadığı ekonomilerde genel olarak istikrardan bahsetmek de pek mümkün olmaz. Ülkemizin son 20 yıldaki enflasyon oranları Şekil 2'de görülebilir.

Şekil 2: Türkiye'nin Enflasyon Oranları

Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerin ardından hayata geçirilen yapısal uyum reformları sonrasında enflasyon oranı da düşmeye başlamıştı. Nitekim 2003'te %18,4'e kadar düşen enflasyon oranı, 2005'te %7,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılın ardından enflasyon bir düşüp bir çıksa da %10 seviyelerini aşmamıştır. Ancak kamuda faiz dışı fazla ve fiyat istikrarı gibi hedefleri temelinde koyan söz konusu reformlar, Türkiye'nin kaderini bir anlamda dışardan gelecek sermayeye bağlamıştır. Zira dışardan gelen yabancı sermaye azaldığında Türk lirası değer kaybettiğinden kur krizi ve ardından yüksek enflasyon oranları görmek işten bile değildir. Nitekim 2016 itibarıyla sermaye girişlerinin azalmasıyla 2017'de %11,9 olan enflasyon oranı 2018'de 20,3'e yükselmiş, 2019'da baz etkisiyle oran düşmüş olsa da (%11,8) 2020'de tekrar yükselmeye başlamış ve 2022'de %64,3 gibi oldukça yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

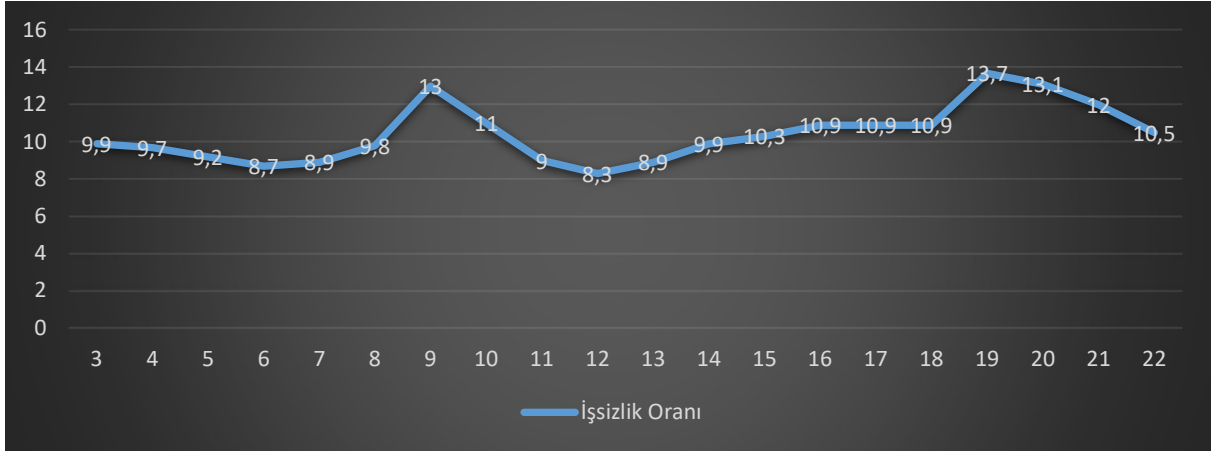
Şekil 2'ye genel olarak bakıldığında 2004-2017 döneminde Türkiye'de enflasyon oranlarının kontrol altında olduğu görülebilir. Bu dönem içerisinde %6 seviyelerine kadar inen oran Merkez Bankasının hedefi olan %5'e oldukça yaklaşmıştır. Ancak günümüze geldiğimizde enflasyon oranlarında elde edilen bu başarıdan oldukça uzak olduğumuz açıkça görülmektedir. Orta Vadeli Program'a göre 2023'te %65 olarak gerçekleşecek enflasyon oranı, ancak 2026'da %10'un altına (%8,5) inebilecektir. Son yayınladığı enflasyon raporuna göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2023 için tahmini ise %58'dir (TCMB, 2023: 57). Bu değerler Türkiye'nin 100. yılında enflasyonda, son 20 yıla bakıldığında, en başarısız birinci ya da ikinci yılını geçireceğini göstermektedir. Nitekim son 20 yılın ortalaması alındığında karşımıza %14,26'lık bir enflasyon oranı çıkmaktadır. Ancak 2023'te bu oranın yaklaşık 5 katı bir enflasyon gerçekleşeceği, 2026'dan önce de son 20 yılın ortalaması olarak zikredilen %14,26'nın altına inilemeyeceği tahmin edilmiştir.

3.3. İşsizlik

İşsizlik, enflasyon gibi toplumu doğrudan etkileyen makroekonomik değişkenlerden biridir. Daha önce bahsedilen büyüme oranlarına rağmen (son 20 yılda ortalama %5,5) varlığını koruyan işsizlik, Türkiye ekonomisinin kronik sorunlarından biridir. Bu durum istihdam yaratmayan büyüme veya istihdamsız büyüme olarak ifade edilir. İstihdamsız büyüme, ekonomik büyümenin işsizliği azaltacak bir istihdam yaratamaması durumudur. Yani ekonomik büyüme emek sahiplerinin durumunu iyileştirmeyi başaramamış hatta belki de kötüleşmesine

sebeplere olmuştur. Bunun uzun dönemli yapısal nedenleri olabilir. Türkiye için bu nedenlerden birinin dışarıdan gelen sermayenin istihdam yaratmayan spekülasyon yatırım alanlarına yönelmesi gösterilebilir (Demiral & Celem, 2020: 64). Yeldan'a (2010) göre ise Türkiye'deki istihdamsız büyümenin nedeni yine dışarıdan gelen sermayeyle ilişkili olarak özellikle 2001 sonrasında var olan ithalata bağımlılık ile yapısal dönüşüme uğrayan sanayi sektörüdür. İthal ara malına bağımlı, düşük katma değer yaratan imalat sanayi taşeron sektör haline gelmiş ve istihdam yaratma özelliğini kaybetmiştir. Son 20 yıldaki büyüme rakamlarından yola çıkarak kırılmalı bir yapıya sahip olduğu yorumunu getirebileceğimiz Türkiye ekonomisi, yeteri kadar katma değer yaratamayan, borçlanmayla talep artışına dayalı ekonomik büyümeden ötürü işsizlik oranlarını düşürmeyi başaramamış gibi görünmektedir (Cömert, Çelik & Şengül, 2022: 9).

Şekil 3: Türkiye'nin İşsizlik Oranları

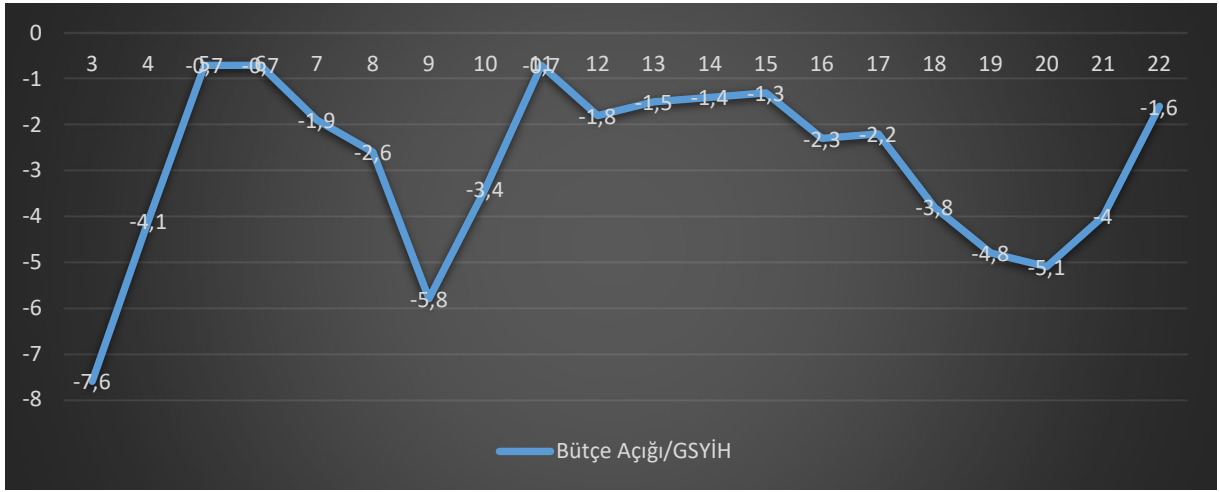
Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Şekil 3'te son 20 yılın işsizlik oranları yer almaktadır. Buna göre son 20 yılın ortalaması %10,4'tür. Şekle genel olarak bakıldığında 2009, 2019 ve 2020 yılları dikkati çeker. 2009'da %13 olarak gerçekleşen işsizlik oranları küresel finans krizinin etkisiyle açıklanabilirken 2019'da kriz yıllarından da yüksek bir değer olan %13,7 gibi son 20 yılın en yüksek değeri karşımıza çıkar. Bu değer küresel sebeplerden çok Türkiye'ye özgü sebeplerle ilgilidir. Zira 2018'deki kur krizi ve ardından yükselen enflasyon faiz oranlarının artırılmasını gerekli kılmıştır. Fakat bu durum ekonominin yavaşlamasına neden olmuş hatta 2018'in son çeyreği (%-3) ile 2019'un ilk iki çeyreğinde (%-2,6 ve %-1,7) ekonomi küçülmüştür (TÜİK, 2019; TÜİK, 2021). 2020'de aynı şekilde %13'ün üzerinde gerçekleşen işsizlik oranı ise küresel salgınla da ilişkilendirilebilir. Türkiye'nin son 5 yıldaki işsizlik rakamları, küresel finans krizinin etkisindeki 2009 dışarıda bırakılırsa, önceki 15 yıla göre oldukça kötü bir performans sergilemiştir. TÜİK'e göre 2023 haziranında işsizlik oranı %10'un altına iniyse de (%9,6) OVP tahminleri 2023 yılında işsizliğin %10,1 olarak gerçekleşeceğini ve 2025'ten önce %10'un altına inmeyeceğini öngörmektedir (TÜİK, 2023b; OVP, 2023: 19). Buna rağmen geçmiş 20 yılın ortalaması dikkate alındığında, 100. yılında Türkiye, işsizlik problemini çözmemiş olsa da geçmişe göre kötü bir noktada da yer almamaktadır. Tersini, yani işsizliği azaltmada büyük yol kat edildiğini söylemek ise mümkün değildir. Özetle işsizlik sorunu varlığını aynen korumaktadır. Başka bir deyişle ekonomik büyüme Türkiye'nin emek arzını istihdama taşıyacak boyutta (yapıda) değildir.

3.4. İç Denge

Bir ülkenin makroekonomik performansını değerlendirirken yalnızca büyüme, enflasyon ve işsizlik rakamlarından hareket etmek yeterli olmayacaktır. Literatürde yaygın olan bu görüşten hareketle hesaplamaya iç dengeyi ifade eden bütçe açığı/fazlası da dahil edilmiştir. Bütçe açığı, belli bir dönemde ekonomideki kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olmasını tersi ise bütçe fazlasını ifade eder (Durmuş, 2007: 572). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bahsedilen 3 değişken iyi seviyelerde olsa da iç ve dış dengenin büyük açıklar vermesi bir şeylerin yolunda gitmediğini, söz konusu değişkenlerin ileriki senelerde bozulmalar yaşayabileceği uyarısını verir.

Şekil 4: Türkiye’de Bütçe Açığı (GSYİH Yüzdesi)

Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye'nin bütçe dengesine (general government net lending/borrowing) dair rakamlar Şekil 4'te yer almaktadır. Şekle göre bütçe son 20 yılda sürekli açık vermiştir. Ancak 2003'te GSYİH'nin %7,6'sı kadar olan açık 2005'te %0,7'ye kadar düşmüştür. Bu durum bütçe açığının milli gelire oranının bir hayli düştüğünü göstermektedir. Bu başarının altında yatan ise 2001'de duyurulan ve 2002 seçimlerinden sonra değişen iktidarın aynen devam ettirdiği Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'dır. Programın temel amaçlarından biri kamunun finansman dengesini bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirmek olmuştur (Üzgen, 2008: 236).

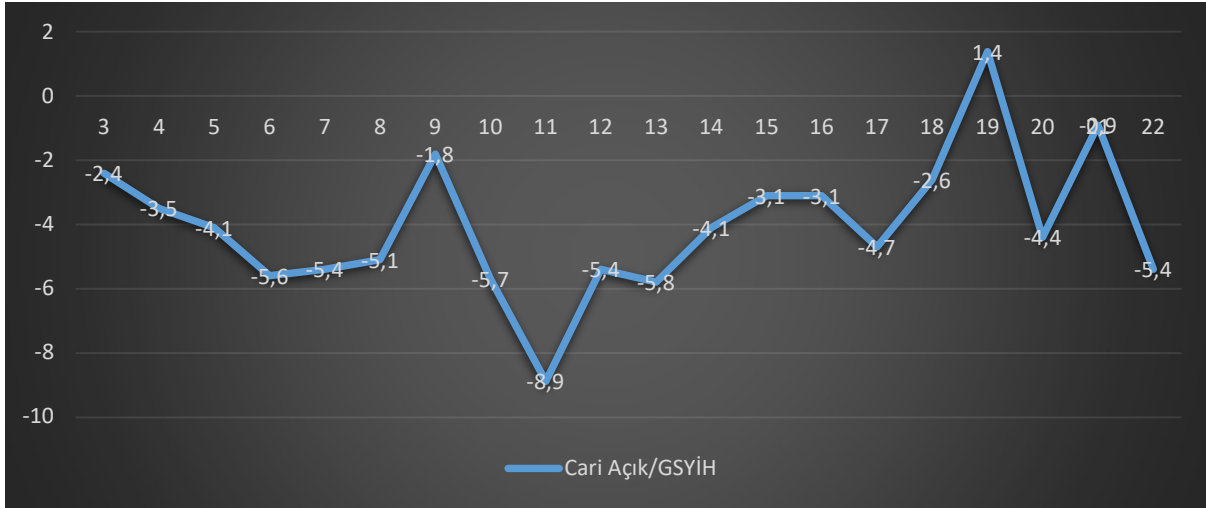
2009'da küresel finans krizinin etkisiyle %5,8 gibi yüksek bir değer görülse de sonrasında azalmaya başlayan bütçe açığının büyüklüğü 2011'de yeniden %1'in altına düşmüştür. 2016'da %2'yi aşan oran 2020'de küresel salgının da etkisiyle %5,1'e kadar yükselmiştir. Milli gelirin %5'ini aşan bu açık elbette yalnızca küresel salgınla açıklanamaz. 2018'deki kur krizi ve ardından üç çeyrek boyunca yaşanan ekonomik küçülmenin de bu noktada etkisi büyüktür. Bu dönemde hazinenin firmalara sağladığı kredi ve garantileri içeren destekler kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Ek olarak az da olsa sosyal harcamaların da artmasıyla bütçe açığı yükselmiştir. 2022'de %1,6 olarak gerçekleşen bu oranın, IMF'nin tahminlerine göre 2023'te, yaşanan doğal afetin de etkisiyle, %6,5 gibi yüksek bir orana ulaşması beklenmektedir. IMF'nin 2024 tahmini %5,7 iken aynı yıl için OVP tahmini bütçenin milli gelirin %5,9'u oranında bir açık vermesidir. Yani 2023'te küresel finans krizinin etkilerinin hissedildiği 2009'dan da yüksek bir açık verileceği bu durumun 2024'te de devam edeceği

söylenbilir. Türkiye 100. yılında (2003 yılı dışarıda bırakılırsa) Maastricht Kriterleri'nden³ çok uzak bir şekilde son 20 yılın en büyük bütçe açığını vermiş olacaktır.

3.5. Dış Denge

Makroekonomik performans endeks hesaplamalarında büyüme, enflasyon ve işsizlikle birlikte en çok kullanılan makro değişken dış dengeyi ifade eden cari işlemler dengesidir. Cari işlemler sonucunda verilen açık, ülkenin makroekonomik performansını derinden etkileyebilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için GSYH'nin %3'ü kadar bir açık ideal olarak nitelendirilebilirken, %5'in üzerindeki rakamlar ekonominin geleceği için çeşitli sorunları beraberinde getirebilir. Zira yüksek cari açık ekonominin dışsal şoklara karşı savunmasız kalmasına neden olup krizlere ortam hazırlayabilir (Kaya, 2016: 52).

Şekil 5: Türkiye'de Cari Açığın GSYİH'ye oranı

Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Yukarıda Şekil 5'te Türkiye'nin cari açık rakamları yer almaktadır. Son 20 yılda 2019 yılı hariç olmak üzere cari denge sürekli olarak açık vermiştir. 2003'te milli gelirin %2,4'ü kadar olan oran 2006'da %5,6'ya kadar çıkmıştır. Küresel finans krizinin etkisiyle bu oran 2009'da %1,8'e gerilediyse de ertesi sene yeniden %5'i açmış, 2011'de ise rekor bir artışla %8,9'a kadar yükselmiştir. Sonrasında tekrar milli gelirin %5'i seviyelerine düşen cari açık 2018'de %2,6'ya gerilemiş, 2019'da ise açık verilmemiş, aksine milli gelirin %1,4'ü kadar bir cari fazla yakalanmıştır. Ancak nasıl ki %5'in üzerindeki açıklar tehlike arz ediyorsa, tasarruf açığına sahip Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için cari fazla da pek hoş karşılanmaz (Altunöz, 2014: 116). Önemli olan sürdürülebilir bir açıktır. Elbette bu noktada bütçe açığının durumu da önem arz eder. Yukarıda bahsedildiği gibi Türkiye'nin bütçe açıkları son yıllarda daha da artmaktadır.

Şekle dönersek, Türkiye 2020 yılında yeniden cari açık vermiş ve bu milli gelirin %4,4'ü kadar olmuştur. 2021'de bu oran %1'in altına indiyse de 2022'de %5,4 olarak gerçekleşmiştir. 2023'te ise Türkiye'nin cari açığının milli gelirin, OECD'ye göre %4,7'si, IMF'ye göre %4'ü kadar olacaktır. OVP'de de IMF ile aynı şekilde milli gelirin %4'ü kadar bir cari açık verileceği

³ Bu kriterlerden biri kamu açıklarının GSYH'nin %3'ünden fazla olmamasıdır. Dahası için bkz: sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Maastricht_Kriterleri.pdf

öngörülmüştür. Geçtiğimiz 20 yılda yıllık ortalama oranın %4,32 (fazla verilen yıl hesaba katılmadan) olduğu düşünülürse 2023'teki değer kötü bir değer olarak yorumlanamaz. Ayrıca 2024 için hem OECD hem IMF hem de OVP tahminleri %4'ün altındadır. Tüm bunlar Türkiye'nin yüzüncü yılında cari açık noktasında geçtiğimiz 20 yıla göre kötü bir yerde bulunmadığını göstermektedir (OECD, 2023: 241; IMF, 2023: 161; OVP, 2023: 22).

3.6. Türkiye'nin Makroekonomik Performans Endeksi

Makroekonomik performans endeksini oluşturan değişkenleri tek tek ele aldıktan sonra nihayet ülkemizin makroekonomik performansına bakabiliriz. Aşağıdaki tabloda, hesaplanan endekse göre son yirmi yılda Türkiye'nin makroekonomik performans değerleri yer almaktadır. Buna göre 2003 yılında 94,58 puan olan endeks değeri 2005'te 98,60'a kadar çıkmıştır. Bu değer aynı zamanda son yirmi yılın en yüksek değeridir. Yani Türk ekonomisinin son yirmi yılına bakıldığında en başarılı yılın 2005 yılı olduğunu görmekteyiz. 2005 sonrası düşen endeks değeri küresel finans krizinin de etkisiyle 93,52 puana kadar gerilemiştir. Krizin etkilerinin silinmeye başladığı 2010 itibarıyla tekrar yükselen endeks 2011'de 98,04, 2013'te 98,20 puana kadar çıkmıştır. 2013'te elde edilen bu puan son on yılın en başarılı senesinin 2013 olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu yılın ardından endeks değeri tekrar düşmüş ve 2018'de 93,70'e kadar gerilemiştir. Endeks 2019'da 94,63 puana kadar yükseldiyse de sonraki yıllarda tekrar 93 puan seviyelerine gerilemiş ve 2022'de rekor bir düşüşle 85,67 puan olarak gerçekleşmiştir. Bu durum 2022 yılının son yirmi yıldaki en kötü yıl olduğunu göstermektedir. Zira dönem boyunca 93 puanın altına düşmeyen endeks ilk defa 85 gibi düşük bir değer almıştır.

Tablo 1: Türkiye'nin Makroekonomik Performansı

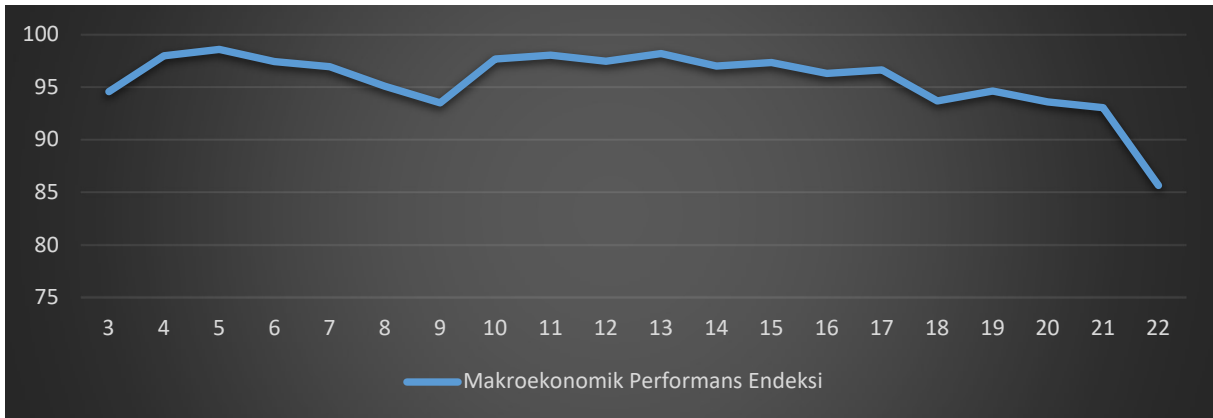
Yıllar	Mpe
2003	94,58
2004	97,98
2005	98,60
2006	97,45
2007	96,95
2008	95,11
2009	93,52
2010	97,68
2011	98,04
2012	97,46
2013	98,20
2014	97,03
2015	97,35
2016	96,30
2017	96,66
2018	93,70
2019	94,63
2020	93,61
2021	93,07
2022	85,67

Kaynak: www.imf.org/en/Countries/TUR adresinden elde edilen verilerle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 6'da yukarıda anlatılanlar daha açık bir şekilde görülebilir. Küresel finans krizinin etkilerinin görüldüğü 2009 yılı dışarıda bırakılırsa, 2004'ten 2018'e kadar Türkiye'nin makroekonomik performans endeksi 95 puan çizgisinin üstündedir. Ancak 2018 itibarıyla endeks puanı 95'i aşamamış aksine 85 seviyelerine kadar gerilemiştir. Tüm bunlar son beş yılın (2018-2022) makroekonomik performansın en kötü olduğu beş yıllık periyod olduğunu göstermektedir. Tahminlerden yola çıkarak hesaplanan 2023 yılı makroekonomik performans endeks puanı da 88,04 olarak karşımıza çıkar. Bu değer 2022 yılına göre yüksek bir değer olsa da son yirmi yılın en kötü ikinci puanıdır.

Türkiye'nin yüzüncü yılındaki ekonomik performansının ne denli kötü olduğunu anlayabilmek için bir başka kanıt da son 20 yılın ortalamasıdır. Makroekonomik performans endeksinin bu dönemdeki ortalaması 95,68'dir. Türkiye son yirmi yılın on ikisinde bu ortalamanın üzerinde puanlar elde ederken diğer yedi yılda bu ortalamadan en fazla 2,61 (2021'de 93,07 ile) puan uzaklaşmıştır. Ancak geriye kalan tek yıl 2022'de elde edilen puan (85,67) ortalamanın tam 10 puan altındadır. Keza 2023 değerinin de ortalamanın 7,64 puan altında kalarak en büyük sapmalardan birini göstermesi beklenmektedir.

Şekil 6: Türkiye'nin Makroekonomik Performansı

Kaynak: Hesaplanan MPE verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Açıktır ki Türkiye ekonomisi son yılların en kötü makroekonomik performansını göstermektedir. Bunun en büyük nedeni de şüphesiz kontrolden çıkan enflasyondur. Enflasyonu, rekor seviyelere yükselen bütçe açığı ve ortalamanın çok altında kalan ekonomik büyüme rakamı izlemektedir. Böyle bir tabloda Türkiye'nin öncelikli hedefi fiyat istikrarı olmalıdır. Fiyatlar genel düzeyindeki artışların düşürülmesi ve istikrara kavuşması makroekonomik performansa hem doğrudan hem de dolaylı olarak katkıda bulunacaktır.

Bir ülkenin makroekonomik performansı ekonomisine dair her şeyi açıklamasa da iyi ve istikrarlı bir makroekonomik performans ekonomide genel itibarıyla işlerin iyi gittiğini gösterir. Başka bir söylemle makroekonomik düzensizlikler ekonomiye er ya da geç zarar verecektir. Örneğin sürekli yüksek oranda açık veren bir bütçe, yüksek faiz ödemelerine maruz kalırsa kamu harcamaları verimli bir şekilde yapılamaz ya da yüksek enflasyon ortamında firmalar verimli faaliyette bulunamaz. Yüksek enflasyon aynı zamanda alım gücünü düşürerek gelir dağılımını bozucu etki yapar ve yoksulluğu artırır. Bu gibi sebeplerden dolayı sürdürülebilir ve anlamlı bir ekonomik büyüme elde etmek söz konusu olmayacaktır (Wang & Le, 2018: 1). Bu

nedenle Türkiye'nin yüzüncü yılında ekonomisinin genel çerçevesini çizmek ve bunu yorumlamak için makroekonomik performans endeksinden faydalanılmıştır.

Elbette literatürde ülkemizin makroekonomik performansı ile ilgili pek çok çalışma mevcuttur. Konumuz gereği güncel çalışmaları dikkate aldığımızda ilk olarak Cömert vd.nin (2022) Türkiye'nin 2002-2020 dönemi ekonomik performansını değerlendiren çalışmalarını görülür. Türkiye'yi hesaplanan farklı makroekonomik performans endeksleri üzerinden benzer 25 ülke ile karşılaştıran çalışmada, ülkemizin diğer ülkelere göre daha başarısız bir konumda olduğu ve son sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Keza Yükseler (2018) de 2003-2016 dönemi için Türkiye'nin de dahil olduğu 15 ülkeyi karşılaştırdığı çalışmasında Türkiye'nin makroekonomik performans endeksini 96,7 olarak hesap etmiş ve bu puanla Brezilya ile birlikte son sırada yer aldığını belirtmiştir. Al & Baday (2019) ise çalışmalarında 2006-2017 dönemi için Türkiye'nin makroekonomik performansını sihirli elmas yaklaşımı ile ele almıştır. Bu dönemde Türkiye'nin en başarılı olduğu sene 2012 iken en başarısız olduğu yıllar 2009 ve 2017'dir.

Görüldüğü kadarıyla literatürdeki çalışmalar 2020'den ileri gitmemektedir. Elinizdeki çalışma hem Türkiye hem de dünya için önemli gelişmelerin yaşandığı son birkaç yılı kapsıyor olması hem hesaplanan endeksin içeriği hem de ülkemiz için özel bir yıl olan ve birçok hedefin gösterildiği yıl olarak görülen 2023'te ekonominin nasıl bir görünüme sahip olduğunu ortaya koymasından dolayı diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Buraya kadar anlatılanlar bir nevi iç değerlendirmeyi kapsar, bunun için de geçtiğimiz yirmi yıl üzerinden bir yorum yapılmıştır. Sonuç öncesi son başlıkta ise dünyadan örneklerle Türkiye ekonomisinin 100. yılının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece Türk ekonomisinin 100. yılında nerede durduğu daha açık görülebilecektir.

4. Dünyadan Örneklerle Türkiye'nin Performansının Karşılaştırılması

Bu bölümde diğer çalışmalardan farklı olarak dünyanın farklı yerlerinden gelişmekte olan ekonomilerle Türkiye karşılaştırılacaktır. Bunun için dünyanın çeşitli bölgelerinden IMF'ye göre "yükselen ve gelişmekte olan ekonomiler" arasında yer alan ülkeler seçilmiştir. Bu bölgeler: "Asya", "Avrupa", "Latin Amerika ve Karayipler", "Orta Doğu ve Merkez Asya" şeklinde dört tanedir (Sahra Altı Afrika ülkeleri, işsizlik verileri bulunmadığından gruba dahil edilmemiştir). Ülkelerin seçiminde yalnızca nüfus ve kişi başına milli gelir kriterleri dikkate alınmıştır. Böylece nüfus büyüklüğü ve gelir düzeyi bakımından Türkiye'ye en yakın ülkelerden heterojen bir grup oluşturulmak istenmiştir.

Seçilen ülkeler: Avrupa'dan Rusya ve Polonya, Asya'dan Tayland ve Vietnam, Latin Amerika ve Karayipler'den Meksika ve Arjantin, Ortadoğu ve Merkez Asya'dan ise İran ve Mısır'dır. Bu ülkelerin her biri kendi bölgelerinde Türkiye'ye en yakın nüfus ve kişi başı milli gelir değerlerine sahip ülkelerdir. Bu yöntemle amaçlanan MINT-BRICS ülkeleri veya "Kırılgan Beşli" gibi kalıplara bağlı kalmadan Türkiye'yi, 100. yılında dünyanın çeşitli yerlerinden görece benzer büyüklükteki ülkelerle karşılaştırarak ekonomik performansa dair farklı bir yorum getirmektir.

Tablo 2: Seçilen Ülkelerin Makroekonomik Performans Endeksleri (2018-2022)

Yıllar	Rusya	Polonya	Meksika	Arjantin
2018	100,51*	100,48*	98,40	86,27
2019	100,01	99,85	98,28	85,90
2020	96,81	97,62	95,74**	86,32
2021	98,55	99,16	98,44*	90,75*
2022	98,50**	96,63**	97,92	80,51**
Yıllar	Tayland	Vietnam	İran	Mısır
2018	101,82*	101,35*	88,65	94,84**
2019	101,18	101,24	91,75	96,40
2020	97,73**	100,54	88,40**	96,69
2021	98,38	98,96**	92,59*	96,84*
2022	98,08	100,51	88,96	96,49

Kaynak: www.imf.org/en/Countries adresinden elde edilen verilerle hesaplanarak yazar tarafından hazırlanmıştır. *en başarılı yıl, **en başarısız yıl.

Yukarıdaki Tablo 2’de seçilen 8 ülkenin son beş yıldaki makroekonomik performans endeksleri verilmiştir. 2023 yılı verileri tahminlere dayandığından göz ardı edilmiştir. Tabloya göre Rusya, Polonya, Tayland ve Vietnam’ın en başarılı olduğu yıl 2018’dir. Meksika, Arjantin, İran ve Mısır’ın en başarılı olduğu yıl ise 2021 olmuştur. Türkiye bu noktada 8 ülkeden de ayrı bir yerdedir. Son beş yıldaki endeks değerlerini hatırlayacak olursak, en başarılı yıl 94,63 puanla 2019’dur. En başarısız yılları dikkate aldığımızda ise Rusya, Polonya ve Arjantin’in 2022’de en düşük endeks değerine sahip olduğu görülür. Meksika, Tayland ve İran’ın en başarısız olduğu yıl 2020’dir. Vietnam ve Mısır ise sırasıyla 2021 ve 2018’de en düşük puanları elde etmişlerdir. Türkiye’nin en başarısız yılı 85,67 ile Rusya, Polonya ve Arjantin’de olduğu gibi 2022’dir. Bu noktada ülkelerin en başarısız yılları ve en başarılı yıllarının skorlarını bir sıralamaya koyarak Türkiye’nin yerini görmek faydalı olacaktır.

Tablo 3: En Başarılı ve En Başarısız Yılların Değerlerinin Sıralaması

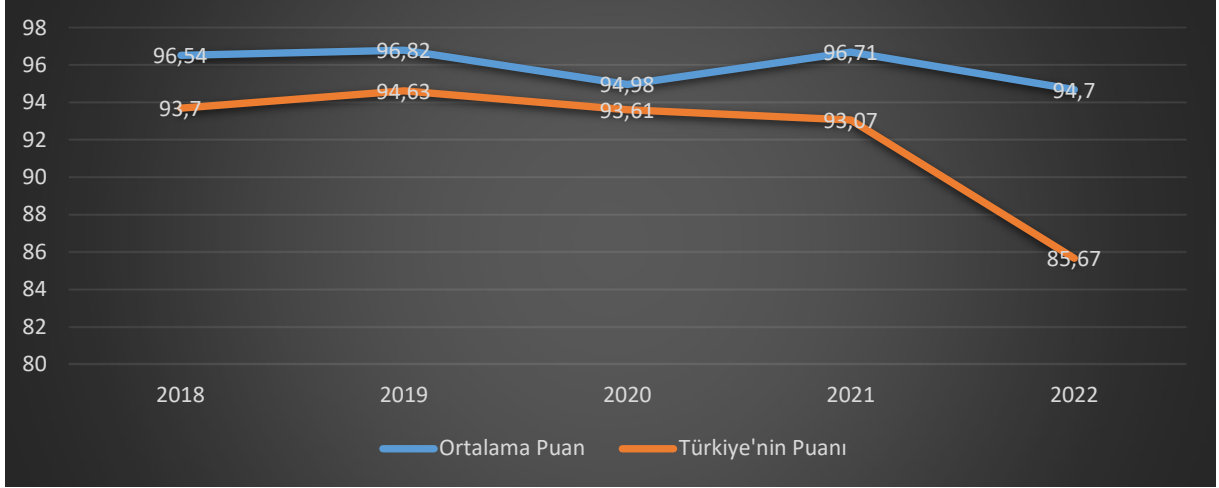
En Başarılı Sıralaması	Puanlar	En Başarısız Sıralaması	Puanlar
1. Tayland	101,82	1. Arjantin	80,51
2. Vietnam	101,35	2. Türkiye	85,67
3. Rusya	100,51	3. İran	88,40
4. Polonya	100,48	4. Mısır	94,84
5. Meksika	98,44	5. Meksika	95,74
6. Mısır	96,84	6. Polonya	96,63
7. Türkiye	94,63	7. Tayland	97,73
8. İran	92,59	8. Rusya	98,50
9. Arjantin	90,75	9. Vietnam	98,96

Kaynak: Hesaplanan MPE değerleri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3’te son beş yılda, seçilen ülkeler ve Türkiye’nin en başarılı ve en başarısız olduğu yılların puanlarıyla oluşturulan bir sıralama mevcuttur. Buna göre son beş yılda aldığı en yüksek puana göre yapılan sıralamada Türkiye 7. sırada yer alarak en kötü üç ülkeden biri olmuştur. Aksine son beş yılda alınan en düşük puana göre yapılan sıralamada ise Türkiye 2. olarak, seçilen ülkeler içinde Arjantin’den sonra en kötü puana sahip ekonomi olmuştur. Türkiye’nin en

başarısız olduğu yılın 2022 olduğunu hatırlarsak, yüzüncü yılına girerken Türkiye ekonomisinin performansının ne derece kötü bir yerde durduğunu da görebiliriz. Zira ülkelerin 2022 yılında aldığı puanlar dikkate alınarak bir başarı sıralaması yapılırsa Türkiye'nin yalnızca Arjantin'i geride bırakarak 8. sırada yer aldığı görülür. Yani yine Arjantin'den sonra en kötü ekonomik performansa sahip ülke konumundadır.

Şekil 7: Seçilen Ülkelerin Ortalaması ve Türkiye'nin Karşılaştırılması

Kaynak: Hesaplanan MPE değerleri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 7'de ise seçilen 8 ülkenin puanlarının ortalama değeri ile Türkiye'nin puanlarının seyrine yer verilmiştir. Şekle göre Türkiye sürekli olarak ortalamasının altında bir puan elde etmiştir. 2018'den 2020'ye gelindiğinde makas bir nebze kapanmış olsa da 2021'de yeniden açılmış, 2022'de ise 9 puanı aşmıştır. Puanların gelişmiş bir ekonominin yer almadığı listenin ortalamasının altında kalması her şeyi açıklar niteliktedir.

Tablo 4: Son Beş Yılın Ortalamasına Göre Başarı Sıralaması

Ülke	Ortalama Endeks Puanı
1. Vietnam	100,52
2. Tayland	99,44
3. Rusya	98,87
4. Polonya	98,75
5. Meksika	97,75
6. Mısır	96,25
7. Türkiye	92,14
8. İran	90,07
9. Arjantin	85,95

Kaynak: Hesaplan MPE verileri ile yazar tarafından hazırlanmıştır.

Son olarak Türkiye dahil 9 ülkenin son beş yıldaki puanlarının ortalamasını alarak bir sıralama yaparsak, tablo 4'te görüleceği gibi Türkiye en başarılı yıllar sıralamasına benzer şekilde sondan üçüncü sırada yer alır. Listede 100,52 puan ile birinci olan Vietnam'la Türkiye arasında 8 puanın üzerinde bir fark bulunmaktadır. Türkiye hemen üzerinde yer alan Mısır'dan 4 puan civarı gerideyken altında yer alan İran ve Arjantin'den sırasıyla 2,07 ve 6,19 puan öndedir. Türkiye'nin böylesine kötü bir sıralamaya sahip olmasının temel sebepleri yüksek enflasyon ve

yüksek işsizlik oranlarıdır. Örneğin Türkiye'nin son 5 yıldaki enflasyon oranlarının ortalaması %29,42 iken aynı oran listenin ilk üç ülkesinde sırasıyla %2,96, %1,82 ve %6,6'dır. Keza işsizlik oranlarının son beş yıldaki ortalaması Türkiye'de %12,04 iken ilk üç ülkede sırasıyla %2,48, %1,32 ve %4,78'dir.

Dolayısıyla, diğer değişkenler sabitken, gelecek yıllarda enflasyonun kontrol altına alınması durumunda Türkiye'nin bu sekiz ülke arasında yapılacak sıralamada kolaylıkla üst sıralara çıkabileceği söylenebilir. Zira son sıralarda yer alan İran ve Arjantin'in kötü konumunun temel sebebi de enflasyon ve işsizlik oranlarıdır. Arjantin'in son beş yıldaki enflasyon oranlarının ortalaması %56,64, işsizlik oranlarının ortalaması ise %9,28'dir. İran'da bu oranlar sırasıyla %40,84 ve %10,22'dir. Türkiye'nin bu ülkeleri geride bırakması görece düşük enflasyon ve daha iyi büyüme oranlarına sahip olmasıyla açıklanabilir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu yıl 100. yılını kutlayan Türkiye Cumhuriyeti diğer alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da birçok hedefe ulaşmak için bu seneyi adres göstermiştir. Nitekim 2 trilyon dolarlık milli gelir, 20 bin doları aşan kişi başına gelir veya 500 milyar dolarlık ihracat hedefi 2023 için koyulan hedefler olmuştur. Ancak 2023 itibarıyla bu hedeflerin hiçbirine ulaşamamış, zikredilen rakamların çok altında kalmıştır. 2020'de yaşanan küresel salgını ve 2023 şubatında yaşadığımız deprem felaketini bu hedefe bu kadar uzak kalınmasının sebebi olarak göstermek mümkün değildir. Zira Türkiye bugün bu hedeflerin en iyi ihtimalle yarısına erişebilmiştir. Ancak bu çalışma Türkiye ekonomisini, kimilerinin gerçekçi olmayan olarak nitelendirdiği, bu hedeflere göre değerlendirmemektedir. Çalışmanın makroekonomik performans üzerinden yaptığı değerlendirme iki alt başlıkta özetlenebilir:

Birincisi Türkiye'yi yine Türkiye'nin geçmiş verileriyle ele aldığımız iç değerlendirmedir. Türkiye'nin 100. yılında ekonomik anlamda nerede durduğuna bakmak için geçtiğimiz 20 yılın makroekonomik performans endeksi hesaplanmıştır. Endeks değerlerine göre Türkiye 2023'te geçmiş performansının çok altında bir performans göstermektedir. Bu bozulmanın 2018 itibarıyla başladığı söylenebilir. Dahası makroekonomik performansın gelecek birkaç yılda da geçmişe göre kötü seyredeceği açıktır. Eski performansın ancak 2026 itibarıyla yakalanması söz konusu olabilir. İç değerlendirmede Türkiye'nin kötü makroekonomik performansının sebebi sorgulandığında karşımıza çıkan en büyük sebep enflasyondur. Son birkaç yılda kontrolden çıkan enflasyon oranları makroekonomik performans endeks değerinin düşmesinin birincil sebebidir. Bununla birlikte bütçe açığı ve cari açığı istikrarsızlık endeksi olumsuz etkilemektedir. %10'un altına inmeyen işsizlik oranları da bu kötü gidişe katkı yapar.

Kâğıt üzerindeki bu verilerin arka planına baktığımızda ise 1980'lerde temelleri atılan neoliberal politikalar ile IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların dayattığı yapısal uyum politikaları karşımıza çıkar. Zira bugün kırılğan ekonomiler arasında sayılan Türkiye, bu kırılğanlıkları bu politikaların etkisiyle biriktirmiştir. Özellikle 2001 krizinden sonra hayata geçirilen IMF temelli yapısal reformlar ülkemizi dışarıdan gelecek yabancı sermayeye bağımlı kılmıştır. Bunun sonucunda sermaye girişlerinin arttığı dönemlerde büyüyen, azaldığı veya durduğu dönemlerde ise yavaşlayan hatta küçülen bir ekonomi karşımıza çıkmıştır. 2016 itibarıyla küresel likidite bolluğunun fiilen sona ermesiyle ise ekonomik büyüme rakamlarını

korumak adına 2008 küresel finans krizinden sonra başlayan mali disiplinden kopuş ayyuka çıkmıştır. Artan kamu harcamaları ve kredi genişlemesiyle bir taraftan talep bir taraftan borç yükü artmış ve 2018'deki kur kriziyle birlikte yüksek enflasyon ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda faizler arttırılmak zorunda kalındıysa da ekonominin yavaşlaması hatta küçülmesi sebebiyle tekrardan genişletici para ve maliyet politikaları gündeme gelmiştir. Ekonomik büyüme rakamlarını korumak adına enflasyonun artışına ve gelir dağılımındaki bozulmalara göz yumulmuştur. Bu sürecin sonunda yüksek enflasyon başta olmak üzere, cari açık, işsizlik ve bütçe açığı Türkiye'nin makroekonomik performansını olumsuz etkilemiştir. Ekonomik büyüme pahasına diğer makro değişkenlerden verilen ödünler ise 2023-2025 dönemi için ekonomik büyümenin %5'in altında kalmasına yol açacaktır. Bu bir taraftan bölüşümdeki adaletsizliklerin artması pahasına hedeflenen ekonomik büyümenin yavaşlaması diğer taraftan da gelir eşitsizliğinin artmaya devam etmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye geçmiş verileriyle kendi içinde değerlendirildikten sonra dünyadan başka ekonomilerle kıyaslanmış ve karşılaştırmalı bir değerlendirme daha yapılmıştır. Burada da açık bir şekilde Türkiye'nin makroekonomik performansının kötü olduğu sonucuna varılmıştır. Karşılaştırılan ülkelerin içinde gelişmiş bir ekonomi olmamasına rağmen Türkiye son sıralarda yer almıştır. Üstelik listedeki ülkelerden biri ekonomik krizle boğuşan Arjantin'dir. Nitekim Türkiye'nin geride bıraktığı iki ülkeden biri de Arjantin olmuştur. Diğer ülke ise ambargoların etkisindeki İran'dır. Türkiye makroekonomik performansı Rusya, Polonya, Tayland, Vietnam, Mısır ve Meksika'nın gerisinde kalmıştır. Bu karşılaştırmada da açıkça görülen, en etkili değişkenin enflasyon oranları olduğudur. Gerek Türkiye'nin sıralaması gerekse de Arjantin'in son sırada yer almasında kontrolden çıkan enflasyon oranlarının etkisi büyüktür. Keza İran'ın sahip olduğu yüksek enflasyon oranları da bu ülkeyi son sıralara iten sebeplerin başındadır. Türkiye bu iki ülkeyi daha yüksek ekonomik büyüme ve görece düşük enflasyon oranlarıyla geride bırakmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin yukarıda sayılan 6 ülkenin gerisinde kalma sebebi ise enflasyonun yanı sıra yüksek işsizlik oranlarıdır. Son 5 yıldaki veriler incelendiğinde Türkiye'deki işsizlik rakamları söz konusu 6 ülkenin rakamlarının çok üzerindedir. Karşılaştırmalı değerlendirmeye göre enflasyonla birlikte işsizlik, kötü makroekonomik performansın en büyük sorumlusudur.

Türkiye'nin böyle bir makroekonomik performans göstermesinin sebebi bahsedildiği gibi 1980'lere kadar uzanmaktadır. Hayata geçirilen neoliberal reformlar ve uygulanan yapısal uyum politikaları Türkiye'yi dış kaynaklara bağımlı kılmıştır. Bunun yanında küresel konjonktürdeki değişmelerle likiditenin azalması ve dış kaynakların kurumasıyla ekonomik büyüme uğruna enflasyon hedefini ve mali disiplini bir kenara atan genişletici para ve maliye politikaları bugünkü makroekonomik performansın ikinci sorumlusu olarak görülebilir. Tüm bunlar hem emeğin aleyhine hem de istikrarsız bir ekonomik büyümeye sebep olmaktadır. Bu istikrarsızlık ise Boratav'ın ifade ettiği gibi, aslında olabileceğinden daha düşük bir ekonomik büyüme anlamına da gelir.

Sonuç itibarıyla Türkiye ekonomisi hem kendi geçmişine hem de kendisi gibi gelişmekte olan ülkelere kıyasla kötü bir noktadadır. Bu durumun çözümünde öncelikle enflasyonun kontrol altına alınması, sonrasında ise işsizliğin düşürülmesi kilit anahtar olarak görünmektedir. Ancak mevcut ekonomi-politikte birbiriyle çelişen bu iki hedefin yerine getirilmesinin ne kadar mümkün olduğu tartışma konusudur. Enflasyon ve işsizliğin düşürülmesi gibi hedeflerden daha

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

önemli olan enflasyonun neden bu kadar yüksek ya da işsizliğin neden bir türlü düşmediği sorularının cevabını tartışmaktır. Yapısal makroekonomik problemler giderilmeden makroekonomik değişkenler için kalıcı bir çözüm üretilemez. Bu minvalde Türkiye'nin öncelikle ekonomik büyüme hedefini gözden geçirmesi gerekir. Elbette ekonomik büyüme anlamlı hatta gerekli bir hedeftir. Ancak bu hedefe nasıl ulaşıldığı, hedefe ulaşmak kadar önemli bir meseledir. Ekonomik büyümenin iç tasarruflardan ziyade dış kaynaklardan beslenmesi, üretim değil talep yönlü gerçekleşmesi zikredilen diğer dört makroekonomik değişken için de çeşitli olumsuzluklar yaratmaktadır. Dış kaynaklardan faydalanılmalıdır fakat faydalanmak ile bağımlı olmayı birbirinden ayırmak gerekir. Bu noktada kaynakların inşaat gibi üretken olmayan alanlardan ziyade yüksek katma değer yaratma amacıyla sanayi ve teknoloji alanlarına kanalize edilmesi önem arz eder. Kaynakların yüksek katma değer hedefinde değerlendirilmesi emek sahiplerinin de faydasına olacaktır. Bununla birlikte sosyal (refah) devleti çerçevesinde kamu kaynakları daha etkin kullanılmalıdır. Kamu harcamaları talep yaratarak ekonomiyi canlandırmak için değil üretim artışı ve gelir adaleti için yapılmalıdır. Tüm bunlar kâğıt üzerinde kalmayacak kalkınma planlarıyla mümkün olabilir. Bu sebeple Türkiye'nin yeni yüz yılına girerken 2011'de lağvedilen Devlet Planlama Teşkilatı'nın yerini dolduracak yeni bir kuruma ve yeni bir anlayışa ihtiyacı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kaynakça

- Akçay, Ü. (2023). Transformations in the Turkish Economy: A Political Economy Analysis of 100 Years of the Republic of Turkey. *Turkey, a Century of Change in State and Society, The Sciences Po Series in International Relations and Political Economy*. Doi: 10.1007/978-3-031-33444-3_3
- Al, İ. & Baday Yıldız, E. (2019). Türkiye'nin 2006-2017 Dönemi Makroekonomik Performansı: Sihirli Kare Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 303-320. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641988 Erişim tarihi: 05.08.2023
- Altunöz, U. (2014). Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 115-132. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/89255 Erişim tarihi: 05.08.2023
- Aydoğuş, O. & Aydoğuş, İ. (2007). *Temel Makroiktisadi Değişkenler ve Ölçümleri, İktisada Giriş*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Barro, R. J. (1999). Reagan vs. Clinton: Who's The Economic Champ?. *Business Week, Economic Viewpoint*. scholar.harvard.edu/files/barro/files/99_0222_reaganclinton_bw.pdf Erişim tarihi: 05.08.2023
- Boratav, K. (2011). *Bir Krizin Kısa Hikayesi*. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Boratav, K., Türel, O. & Yeldan, A. E. (1996). Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies under Instability: Post 1980 Turkey. *World Development*, 24(2), 373-393. Doi: 10.1016/0305-750X(95)00140-8.

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

- Cömert, H., Çelik, D. & Şengül, Z. O (2022). AKP Dönemi Türkiye Ekonomisinin Performansı: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 49, 1-59. open.metu.edu.tr/handle/11511/98575 Erişim tarihi: 07.08.2023
- Daşbaşı, B., Barak, D. & Çelik, T. (2019). Türkiye İçin Makroekonomik Performans Endeksinin Analizi (1990-2017): Yapay Sinir Ağı Yaklaşımı. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 93-112. Doi: 10.33399/biibfad.589206
- Demiral, E. & Celem, A. S. (2020). Türkiye’de İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Dinamik Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 63-76. Doi:10.20409/berj.2020.235
- Durmuş, M. (2007). *Maliyet Politikası*, İktisada Giriş. Gazi Kitabevi, Ankara.
- IMF. (2023). *World Economic Outlook: A Rocky Recovery*. www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023. Erişim tarihi: 11.08.2023
- IMF. www.imf.org/en/Countries/TUR Erişim Tarihi: 03.08.2023
- Kaya, M. (2016). Türkiye’de Cari Açık Sorunu ve Nedenleri. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), 51-75. dergipark.org.tr/tr/download/article-file/370720 Erişim tarihi: 19.08.2023
- Konukman, A., Şimşek, O. & Adalı, Z. (2022). 2018 Döviz Krizini Dış Borç ve Cari Açık Üzerinden Okumak. *Türkiye Üzerine Politik İktisat Yazıları*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Lovell, C. K., Pastor, J. T. & Turner, J. A. (1995). Measuring Macroeconomic Performance in the OECD: A Comparison of European and Non-European Countries. *European Journal of Operational Research*, 87(3), 507-518.
- OECD. (1987). *OECD Economic Outlook*. read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-1987-issue-1_eco_outlook-v1987-1-en#page2 Erişim tarihi: 06.08.2023
- OECD. (2023). read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2023/issue-1_ce188438-en#page243. Erişim tarihi: 05.08.2023
- Okun, A. M. (1970). *The Political Economy of Prosperity*. Norton, New York.
- Orhangazi, Ö. & Yeldan, A. E. (2021). The Re-Making of the Turkish Crisis. *Development and Change*, 52(3), 460-503. Doi: 10.1111/dech.12644
- Orhangazi, Ö. & Yeldan, A. E. (2023). “Türkiye Modeli”-2021 ve Sonrası: Rastgele Hedefler, Gerçekleşmeler ve Bir Bilanço. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 50, 171-194. open.metu.edu.tr/handle/11511/104479 Erişim tarihi: 17.09.2023
- Orhangazi, Ö. (2019). Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları, Finansal Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri. *Mülkiye Dergisi*, 43(1), 111-137. dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/44593/678955 Erişim tarihi: 21.09.2023
- OVP. (2023). www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-program-2024-2026-aciklandi/. Erişim tarihi: 06.09.2023

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

- Pınar, A. & Erdoğan, S. (2023). Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Performansının Critic ve Vikor Yöntemleri ile Ölçülmesi (2011-2021). *Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler* (1-16). Çizgi Kitabevi.
- Pınar, A., Yıldırım, M. & Erdoğan, S. (2023). COVID Dönemi ve Sonrası Türkiye Ekonomisinin Performansının CRITIC, TOPSIS ve MABAC Yöntemleri ile Ölçülmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 433-449.
- Taymaz, E. & Voyvoda, E. (2023). Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret, Cari Denge ve Yapısal Dönüşüm. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 50, 29-54. open.metu.edu.tr/handle/11511/104473 Erişim tarihi: 17.09.2023
- TCMB. (2023). www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d2e5a80e-e1d4-44cb-9825-ab60782970b9/enf23_iii_tam.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d2e5a80e-e1d4-44cb-9825-ab60782970b9-oC.uASN. Erişim tarihi: 10.08.2023
- TÜİK (2019). data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV. Ceyrek: Ekim-Aralık,-2018-30886 Erişim tarihi: 21.09.2023
- TÜİK (2021). data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV. Ceyrek: Ekim-Aralık,-2020-37180#:~:text=Üretim%20yöntemine%20göre%20dört%20dönem,milyar%20909%20milyon%20TL%20oldu. Erişim tarihi: 21.09.2023
- TÜİK. (2023a). data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dönemsel-Gayrisafi-Yurt-Içi-Hasıla-II.-Çeyrek:-Nisan-Haziran,-2023-49666&dil=1. Erişim tarihi: 04.08.2023
- TÜİK. (2023b). data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İşgücü-İstatistikleri-Haziran-2023-49374&dil=1. Erişim tarihi: 14.08.2023
- Wang, C-N. & Le, A. L. (2018). Measuring the Macroeconomic Performance among Developed Countries and Asian Developing Countries: Past, Present, and Future. *Sustainability*, 10, 1-18. Doi: 10.3390/su10103664
- World Bank. (2023). openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6e892b75-2594-4901-a036-46d0dec1e753/content. Erişim tarihi: 05.08.2023
- Yalçın, A. & Yalçın, S. (2017). Dünya Bankası ve IMF Verileri Işığında Türkiye'nin Ekonomik Görünümü (2000-2015). *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 63-88.
- Yeldan, A. E. (1995). Surplus Creation and Extraction Under Structural Adjustment: Turkey, 1980-1992. *Review of Radical Political Economics*, 27(2). Doi: 10.1177/048661349502700202
- Yükseler, Z. (2018). *Türkiye'nin Görelî Makroekonomik Performansı (2003-2016 Dönemi Ülke Karşılaştırması)*. Teknik Rapor. Doi: 10.13140/RG.2.2.29126.78407

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethical Approval: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's authors.

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

100th Anniversary of the Turkish Economy: An Assessment of Macroeconomic Performance

Hasan Tahsin Yöyen

Extended Abstract

In this study, we analyze the macroeconomic performance index to put forward what kind of economic outlook Türkiye has in its 100th year. In this respect, the macroeconomic performance index is taken as a measure for the macroeconomic performance index, which has different calculations in the literature. Economic growth, inflation, unemployment, budget balance, and current account balance data were utilized. The index value is calculated by subtracting the inflation rate and the unemployment rate from the sum of the economic growth rate, the budget deficit/surplus to gross domestic product ratio and the current account deficit/surplus to gross domestic product ratio and adding 100 to the result. An index value above 100 symbolizes a good macroeconomic performance. Therefore, an increase in the index value is a positive and a decrease is a negative situation. In this study, firstly, the course of these five variables over the last 20 years is analyzed. First, Türkiye's economic growth performance in the last 20 years is evaluated. It can be said that economic growth has performed well despite the negative effects of the global financial crisis and the pandemic. In fact, Türkiye recorded an average annual growth rate of 5.5%. However, it should be added that the course of growth figures indicates that the economy is not stable, or in other words, that the economy has a fragile structure. Indeed, according to the latest growth figures released by TURKSTAT, Türkiye grew by 3.9% in the first quarter and 3.8% in the second quarter of 2023. In line with forecasts, this suggests that the Turkish economy will grow below its potential (and the average of recent years) in its centennial year. Indeed, the OECD's economic outlook report published in June estimated Türkiye's growth for 2023 at 3.6% and for 2024 at 3.7%. The World Bank's forecasts are 3.2% for 2023 and 4.3% for 2024. All this shows that Türkiye will not achieve a successful growth performance in its 100th year.

Secondly, with regard to inflation, the structural reforms implemented after the crises of 2000 and 2001 started to bear fruit and inflation started to decline. Indeed, the inflation rate, which dropped to 18.4% in 2003, continued to decline and was realized at 7.7% in 2005. After this year, inflation rose and fell but never exceeded 10%. However, the inflation rate rose from 11.9% in 2017 to 20.3% in 2018, and although there was an improvement in 2019 (11.8%), it started to rise again in 2020 and reached a very high level of 64.3% in 2022. By looking at the last 20 years in general, it can be seen that inflation rates in Türkiye were under control between 2004 and 2017. During this period, the rate dropped to 6% and came very close to the Central Bank's target of 5%. However, when we come to the present day, it is clearly seen that we are far from this success in inflation rates. According to the Medium Term Program, the inflation rate, which will be 65% in 2023, will only fall below 10% (8.5%) in 2026. According to its latest inflation report, the Central Bank of the Republic of Türkiye's forecast for 2023 is 58%. These figures suggest that Türkiye's 100th year will be the first or second worst year for inflation in the last 20 years. Indeed, the average of the last 20 years shows an inflation rate of 14.26%. However, in 2023, it is estimated that inflation will be about five times higher than this rate and that the average of the last 20 years will not fall below 14.26% before 2026.

Thirdly, unemployment is analyzed. The average unemployment rate for the last 20 years is 10.4%. Looking at the past 20 years in general, the years 2009, 2019 and 2020 stand out. While the 13% unemployment rate in 2009 can be explained by the impact of the global financial crisis, in 2019, the unemployment rate was 13.7%, the highest value of the last 20 years, even higher than the crisis years. In 2020, an unemployment rate above 13% was realized similarly. In the last five years, Türkiye has performed considerably worse in unemployment figures than in the previous 15 years, especially if the impact of the global financial crisis is excluded. According to TURKSTAT, the unemployment rate fell below 10% in June 2023 (9.6%), but the MTP forecasts suggest that unemployment will be 10.1% in 2023 and will not fall below 10% before 2025. So, although Türkiye in its 100th year has not solved the unemployment problem, it is not in a bad position compared to the average of the last 20 years.

Fourth, looking at the budget balance, the budget has been in deficit for the last 20 years. However, the ratio dropped from 7.6% in 2003 to 0.7% in 2005. This ratio shows that the budget deficit to GDP has fallen considerably. In 2009, the size of the budget deficit was as high as 5.8% due to the impact of the global financial crisis, but it started to decline afterwards and fell back below 1% in 2011. The ratio, which exceeded 2% in 2016, rose to 5.1% in 2020 due to the global pandemic. In 2022, it was 1.6%, and according to IMF forecasts, it is expected to reach a high of 6.5% in 2023, also due to the impact of the natural disaster. While the IMF's forecast for 2024 is 5.7%, the MTP forecast for the same year is for a budget deficit of 5.9% of GDP. In other words, it can be said that the deficit in 2023 will be even higher than in 2009, when the effects of the global financial crisis were felt, and that this situation will continue in 2024. In its 100th year (if 2003 is excluded), Türkiye will have the largest budget deficit of the last 20 years, far from the Maastricht Criteria.

Fifth and lastly, the current account balance is analyzed. In the last 20 years, with the exception of 2019, the current account balance has consistently been in deficit. The current account deficit ratio to GDP increased from 2.4% in 2003 to 5.6% in 2006. The ratio fell to 1.8% in 2009 due to the impact of the global financial crisis, but the following year, it hit 5% again before rising to a record high of 8.9% in 2011. Afterwards, the deficit declined again to around 5%, falling to 2.6% in 2018. In 2019, there was no deficit but rather a current account surplus of 1.4% of GDP. In 2020, Türkiye again posted a current account deficit of 4.4% of GDP. In 2021, this ratio fell below 1%, but in 2022 it was 5.4%. In 2023, Türkiye's current account deficit will be 4.7% of GDP according to the OECD and 4% according to the IMF. The MTP also envisages a current account deficit of 4% of GDP, in line with the IMF. Considering that the average annual rate over the past 20 years has been 4.32% (without taking into account the surplus year), the value in 2023 cannot be interpreted as a bad value. Moreover, both OECD, IMF, and MTP forecasts for 2024 are below 4%. All this shows that Türkiye is not in a worse position in terms of current account deficit in its 100th year compared to the last 20 years.

After analyzing the variables that make up the macroeconomic performance index one by one, Türkiye's macroeconomic performance index is analyzed. The index value was 94.58 points in 2003 and increased to 98.60 in 2005. This value is also the highest value of the last twenty years. In other words, when the last twenty years of the Turkish economy are analyzed, it is seen that the most successful year was 2005. After 2005, the index value declined to 93.52 points due to the global financial crisis. As the effects of the crisis began to fade in 2010, the

Yöyen, H. T. (2023). 100. Yılında Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Performans Üzerinden Bir Değerlendirme. *Fiscaeconomia*, 7(Özel Sayı), 283-309. Doi: 10.25295/fsecon.1358726

index rose again, reaching 98.04 points in 2011 and 98.20 points in 2013. This score obtained in 2013 indicates that 2013 was the most successful year of the last decade. Therefore, after this year, the index value dropped again and declined to 93.70 in 2018. Although the index rose to 94.63 points in 2019, it fell back to 93 points in the following years and reached a record low of 85.67 points in 2022. This data shows that 2022 was the worst year in the last two decades because the index, which did not fall below 93 points throughout the period, took a low value of 85 for the first time. The macroeconomic performance index score for 2023, calculated based on forecasts, was 88.04. Although this value is higher than 2022, it is the second worst score of the last two decades. The average macroeconomic performance index score in this period is 95.68. However, the score obtained in 2022 (85.67) is exactly 10 points below the average. Likewise, the 2023 value is expected to show one of the largest deviations, being 7.64 points below the average. It shows that Türkiye has a poor economic outlook in its 100th year based on an assessment of past data.

The study also compared Türkiye with other developing countries from various regions of the world. These countries are Russia and Poland from Europe, Thailand and Vietnam from Asia, Mexico and Argentina from Latin America and the Caribbean, and Iran and Egypt from the Middle East and Central Asia. The macroeconomic performance indices of each of these countries for the last five years have been calculated. According to the results, Türkiye outperformed only Iran and Argentina out of these eight countries. The other six countries are more successful than Türkiye according to their macroeconomic performance indices. The fact that Türkiye is so far behind despite the absence of any developed country in the list clearly shows the position of the Turkish economy in its 100th year. In other words, it can be said that Türkiye's macroeconomic performance fails in the comparative evaluation as well as in the evaluation based on Türkiye's own data and history.